

ВПЛИВ СИСТЕМ ЗЕМЛЕРОБСТВА НА ВИДОВИЙ ТА КІЛЬКІСНИЙ СКЛАД БУР'ЯНІВ У ПОСІВАХ ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ

С.В. Омельчук, аспірант*

Наведено результати досліджень щодо змін видового та кількісного складу бур'янів у період весняного куцання пшениці озимої під впливом систем землеробства.

Система землеробства, пшениця озима, бур'ян, агрофітоценоз.

Польові екосистеми є ареною для розвитку сегетальної фітобіоти, яка формується та розвивається, фактично, без будь-якої не лише генетичної, а й навіть і просторової ізоляції [2], тому сегетальні рослини є повноправними компонентами агрофітоценозів.

Для прогнозування системи захисту посівів від бур'янів, необхідно мати повну уяву про їхню різновидність та особливості формування агрофітоценозу з культурною рослиною. Встановлюється динаміка забур'яненості полів залежно від структури посівних площ сівозміни й погодних умов. Різні види бур'янів неоднаково реагують на зміну зволоження ґрунту, температурного режиму, внесених добрив, чергування культур у сівозміні. Перевагу отримують ті види, для яких складаються сприятливіші умови, а також виживають найстійкіші проти несприятливих факторів середовища й проти діяльності людини [1, 3].

Мета дослідження – встановити вплив систем землеробства на видовий та кількісний склад бур'янів у посівах пшениці озимої

Матеріали і методи дослідження. Дослідження проводили в посівах пшениці озимої в умовах стаціонарного двофакторного досліду кафедри землеробства та гербології з вивчення трьох варіантів системи землеробства й чотирьох варіантів системи основного обробітку ґрунту в 10-пільній сівозміні у ВП НУБіП України «Агрономічній дослідній станції» с. Пшеничне Васильківського району Київської області. Ґрунтовий покрив дослідної ділянки – чорнозем типовий малогумусний середньосуглинковий. Вміст гумусу в орному шарі ґрунту становив 4,0 %, рН – 6,8, ємність вбирання – 32,5 мг-екв/100 г ґрунту.

Чергування культур у польовій зерно-просапній сівозміні відповідає зональним умовам Лісостепу: люцерна – пшениця озима – буряки цукрові – кукурудза на силос – пшениця озима – кукурудза на зерно – горох – пшениця озима – буряки цукрові – ячмінь з підсівом люцерни.

Схемою польового досліду передбачалось вивчення таких факторів:

- 1) фактор А – системи землеробства: промислова (контроль), екологічна, біологічна;
- 2) фактор В – основний обробіток ґрунту: полицево-безполицевий.

Варіанти стаціонарного досліду розміщені методом розщеплених ділянок. Ділянки першого порядку, на яких здійснювали варіанти основного

---

* Науковий керівник – доктор сільськогосподарських наук, професор С.П. Танчик

обробітку ґрунту, мали посівну площу 280, облікову – 225 м². На ділянках другого порядку, де застосовували відповідні системи удобрення й захисту рослин, посівна площа становила 93,6, облікова – 75 м². Повторність досліду – чотириразова, розміщення варіантів – систематичне.

Зміст системи землеробства:

- 1) промислова (контроль) – пріоритетне використання промислових агрохімікатів для відтворення родючості ґрунту з внесенням на гектар сівозмінної площі 12 т гною, 300 кг NPK мінеральних добрив, інтенсивний захист посівів від шкідників;
- 2) екологічна – пріоритетне використання для відтворення родючості ґрунту органічних добрив із внесенням на гектар сівозмінної площі 24 т органіки (12 т гною, 6 т нетоварної частини урожаю, 6 т маси поживних сидератів) і 150 кг NPK мінеральних добрив, обробки насіння комплексним біопрепаратом, застосування хімічних препаратів за критерієм еколого-економічного порогу наявності шкідливих організмів;
- 3) біологічна – застосування лише природних ресурсів: 24 т/га органіки для відтворення родючості ґрунту без внесення промислових агрохімікатів, використання комплексного біопрепарату для обробки насіння, біологічних засобів захисту посівів.

Зміст основного обробітку ґрунту в сівозміні: полицево-безполицевий обробіток – дві оранки ярусним плугом під бур'яки цукрові, а під решту культур – плоскорізний і поверхневий (під указані вище поля пшениці озимої) обробітки.

За результатами дослідження нами було встановлено залежність видового й кількісного складу бур'янів від систем землеробства. Дослідження показали, що на період весняного кущення пшениці озимої в її посівах були представлені бур'яни різних біологічних груп, а саме: ефемери, ранні та пізні ярі, озимі, зимуючі, дворічні та багаторічні коренепаросткові й кореневищні (табл. 1).

1. Видовий склад бур'янів у посівах пшениці озимої на період весняного кущення, шт./м² (середнє значення за 2010–2012 рр.)

Видовий склад бур'янів	Системи землеробства		
	Промислов а	Екологічн а	Біологічн а
	Ефемери		
Зірочник злаковий (<i>Stellaria media</i>)	–	1	0,3
	Ранні ярі		
Лобода біла (<i>Chenopodium album</i>)	7	10	15
Підмареник чіпкий (<i>Galium aparine</i>)	10	13	28
Мальва (<i>Malva neglecta</i>)	8	–	–
Гірчак березковидний (<i>Polygonum convolvulus</i>)	4	5	0,3
Гірчиця польова (<i>Sinapis arvensis</i>)	0,3	0,3	–
Рутка лікарська (<i>Fumaria officinalis</i>)	0,3	0,3	2
	Пізні ярі		
Гірчак шорсткий (<i>Polygonum scabrum</i>)	2	2	2
Вероніка польова (<i>Veronica arvensis</i>)	1	8	11

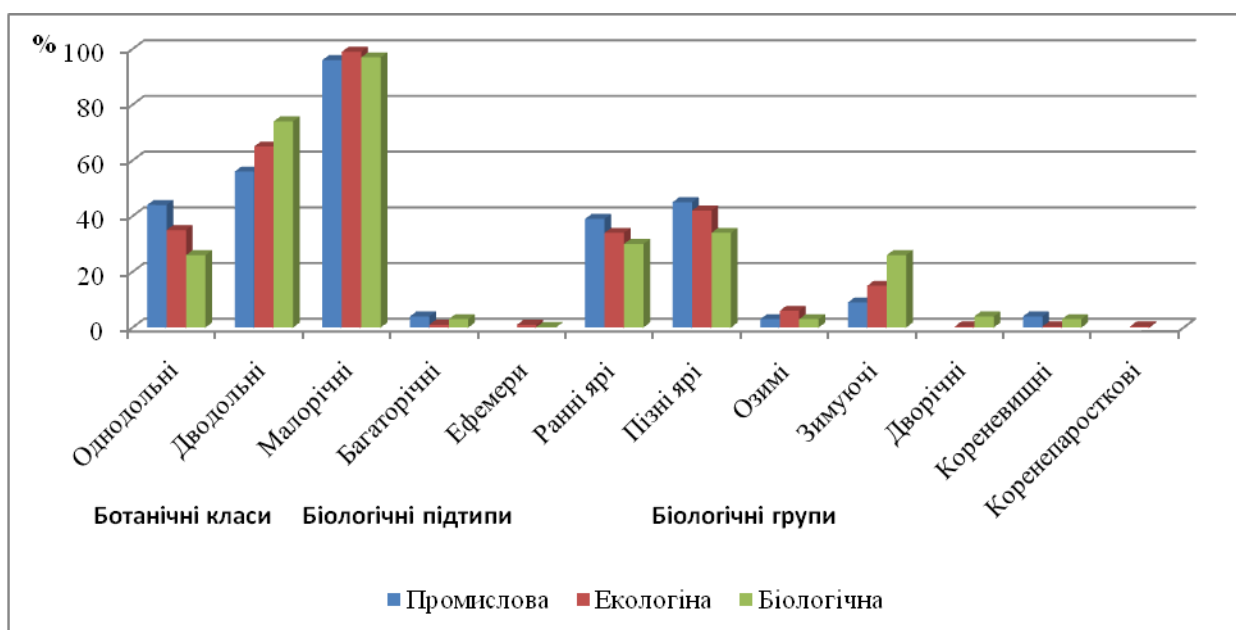
Паслін чорний (<i>Solanum nigrum</i>)	3	–	2
Мишій сизий (<i>Setaria glauca</i>)	3	5	0,3
Плоскуха звичайна (<i>Echinochloa crus-galli</i>)	24	19	29
Галінсога дрібноквіткова (<i>Galinsoga parviflora</i>)	–	–	1
Курячі очка польові (<i>Anagallis arvensis</i>)	–	1	5
Озимі			
Метлюг звичайний (<i>Apera spica venti</i>)	2	5	4
Зимуючі			
Скереда покривельна (<i>Crepis tectorum</i>)	1	1	–
Фіалка польова (<i>Viola arvensis</i>)	0,3	7	–
Кучерявець Софії (<i>Descurainia sophia</i>)	0,3	0,3	0,3
Грицики звичайні (<i>Capsella bursa-pastoris</i>)	1	2	4
Хрінниця смердюча (<i>Lepidium ruderale</i>)	2	1	0,3
Сокирки польові (<i>Consolida arvensis</i>)	2	1	33
Ромашка непахуча (<i>Matricaria perforata</i>)	–	–	0,3
Дворічні			
Глуха кропива пурпурова (<i>Lamium purpureum</i>)	–	0,3	6
Багаторічні кореневищні			
Пирій повзучий (<i>Agropyrum repens</i>)	3	0,3	5
Багаторічні коренепаросткові			
Осот жовтий польовий (<i>Sonchus arvensis</i>)	–	0,3	–
Всіх видів	75	83	148
Із них, % : дводольних	56	65	74
одnodольних	44	35	26
малорічних	96	99	97
багаторічних	4	1	3

Серед ефемерів у посівах пшениці озимої був представлений зірочник злаковий (*Stellaria media*). Він спостерігався на екологічній та біологічній системах землеробства в невеликій чисельності – 1 шт./м² та 0,3 шт./м². Серед ранніх ярих бур'янів домінуючим видом був підмаренник чіпкий (*Galium aparine*), його чисельність становила 10 шт./м² за промислової системи землеробства, 13 шт./м² – за екологічної та найбільше його було за біологічної системи – 28 шт./м². На цій же системі спостерігалось зростання чисельності лободи білої (*Chenopodium album*) – 15 шт./м², тоді як на контролі було присутньо лише 7 шт./м². Чисельність плоскухи звичайної (*Echinochloa crus-galli*) за промислової системи землеробства серед пізніх ярих бур'янів була найвищою – 24 шт./м². За екологічного та біологічного землеробства плоскуха звичайна теж була домінантом, але порівняно з контролем на екологічній

системі чисельність її була меншою на 5 шт./м², а за біологічної на 5 шт./м² більшою.

Розвиток вероники польової (*Veronica arvensis*) найбільш істотним був за біологічної системи землеробства – її чисельність становила 11 шт./м², що в 10 разів більше порівняно з контролем. Серед озимих бур'янів на всіх досліджуваних системах землеробства виявлено лише метлюг звичайний (*Apera spica venti*). За промислової системи землеробства домінантними видами зимуючих бур'янів були хрінниця смердюча (*Lepidium ruderale*) та сокирки польові (*Consolida arvensis*) – 2 шт./м². За екологічного землеробства – фіалка польова (*Viola arvensis*) 7 шт./м², а за біологічного – сокирки польові (*Consolida arvensis*) 33 шт./м². На всіх системах землеробства незначну чисельність становили багаторічні види бур'янів, так, найбільшу кількість пір'ю повзучого (*Agropyrum repens*) було зафіксовано за біологічної системи землеробства – 5 шт./м².

Проведене в стаціонарному досліді обстеження надало можливість визначити не лише залежність видового й кількісного складу бур'янів, а й зробити аналіз ботаніко-біологічної структури бур'янової синузії в посівах пшениці озимої (рис. 1).

Рис. 1. Вплив систем землеробства на ботаніко-біологічні показники бур'янових синузій у посівах пшениці озимої на період відновлення вегетації (середнє значення за 2010–2012 рр.)

Проаналізувавши результати проведених обстежень та обліків, можемо зробити висновок, що в середньому забур'яненість посівів на період відновлення вегетації культури належить до малорічного агротипу з участю малорічних на промисловій системі землеробства – 96 %, на екологічній та біологічній – 99 і 97 %. Переважаюча частка малорічних бур'янів у посівах пшениці озимої пов'язана насамперед із високою потенційною засміченістю ґрунту. Встановлено, що за промислової, екологічної та біологічної систем землеробства переважали дводольні види бур'янів, частка яких становила 56 %, 65 % і 74 % відповідно. Серед ботанічної різноманітності в посівах пшениці озимої було зафіксовано 15 родин, що включали 25 видів бур'янів.

Серед біологічних груп домінантами в бур'яновій синузії пшениці озимої виявились ранні та пізні ярі бур'яни.

Дослідження показали, що системи землеробства впливають не лише на видовий склад бур'янів, а й на кількісний. Так, найбільшу кількість бур'янів було зафіксовано за варіанту біологічної системи землеробства 148 шт./м², а найменшу – за промислової системи землеробства 75 шт./м².

Бур'янові синузії, які сформувались за досліджуваних систем землеробства, мали різний вплив на формування урожайності пшениці озимої у 2010–2011 роках. Це підтверджує встановлений нами сильний кореляційний зв'язок ($r > 0,7$) між урожайністю пшениці озимої та рясністю бур'янів. Так, найвищу урожайність відповідно до систем землеробства одержано за промислової та екологічної систем землеробства – 4,8 т/га, значно нижчу – за біологічної 3,7 т/га. Це пояснюється тим, що на ділянках біологічної системи землеробства за повної відмови від хімічних засобів захисту гірший фітосанітарний стан посівів.

Висновки. Серед досліджуваних систем землеробства за полицево-безполцевого обробітку ґрунту, біологічна система найбільше призводить до зростання бур'янів у посівах пшениці озимої та до зменшення урожайності. За цієї системи посилюється розвиток підмаренника чіпкого до 28 шт./м², плоскухи звичайної – 29 шт./м², сокирок польових до 33 шт./м² тощо.

Список літератури

1. Бурда Р.І. Концепція сучасної науки про сегетальні бур'яни / Р.І. Бурда // Агроекологічний журнал. – 2002. – № 1. – С. 3–11
2. Борона В.П. Гербологія: проблеми розвитку / В.П. Борона, В.С. Задорожний // Захист рослин. – 2003. – № 11. – С. 21–22.
3. Веселовський І. В. Довідник по бур'янах / Веселовський І. В., Манько Ю. П., Козубський О. Б. – К.: Урожай, 1993. – 208 с.
4. Дудкин И.В. Эволюция сорного компонента агрофитоценозов Центрально-Черноземной зоны / И.В. Дудкин, З.М. Шмат // Земледелие. – 2006. – № 4. – С. 34–36.

Приведены результаты исследований по изменению видового и количественного состава сорняков в период весеннего кущения пшеницы озимой под влиянием систем земледелия.

Система земледелия, пшеница озимая, сорняки, агрофитоценоз.

Shows the results of research on changes of species and quantitative composition of weeds vegetation in the period of winter wheat tillering under the influence of agricultural systems.

Agricultural systems, winter wheat, weeds, agrophytocenosis.